

CYKLE GOSPODARCZE (KONIUNKTURALNE)

Gospodarka rynkowa nie rozwija się w równym tempie. Są „lata tłuste” i „lata chude”.

W latach tłustych rośnie wielkość produkcji i poziom dochodów podmiotów gospodarujących, wzrasta więc poziom życia w społeczeństwie. Po latach tłustych następują jednak lata chude. Wyprodukowanych towarów nie ma kto kupować, spadają ich ceny, firmy ograniczają wielkość produkcji i wielkość zatrudnienia. Wzrasta bezrobocie i maleją dochody gospodarstw domowych.

Skoro zdarzają się w gospodarce lata, w których aktywność gospodarcza załamuje się i lata, w których rozwija się dynamicznie, to czy widać w tym jakąś regularność?

Odpowiedź twierdząca na to pytanie wywoła następne pytania: co jest przyczyną owych zmian i czy można na nie oddziaływać?

Po zakończonych zajęciach będziesz umiał:

- wyjaśnić pojęcia: cykl, koniunktura i cykl koniunkturalny,
- wymienić fazy cyklu koniunkturalnego (klasycznego i współczesnego),
- scharakteryzować poszczególne fazy cyklu,
- scharakteryzować metody oddziaływania państwa na przebieg koniunktury.

28.1. CYKLE NATURALNE (CYKLE PRZYRODY) A CYKLE GOSPODARCZE (KONIUNKTURALNE)

Z cyklem mamy do czynienia wówczas, gdy jakieś zdarzenie powtarza się w regularnych odstępach czasu.

W przyrodzie ten rytm dostrzeżono już dawno: dzień i noc, pory roku – to najbardziej oczywiste przykłady. Nie ulega wątpliwości, że podobnym zmianom podlega

aktywność człowieka – co do rodzaju i co do natężenia. W znacznej mierze wynika to z rytmu przyrody – zarówno dobowego, jak i sezonowego. Ale nie tylko. Znaczenie mają także decyzje ludzi: podział roku na miesiące i tygodnie, ustalenie dni roboczych oraz dni wolnych od pracy: świąt religijnych i państwowych, dni wolnych, wakacji szkolnych i akademickich – wszystko to kształtuje rytm aktywności życiowej, w tym także gospodarczej, człowieka.

Cykliczne zmiany aktywności gospodarczej są przedmiotem zainteresowania ekonomii. Urzędy statystyczne na całym świecie zajmują się zjawiskiem sezonowości poziomów aktywności gospodarczej. Wylicza się wskaźniki sezonowości (cykliczności) dla poszczególnych miesięcy i kwartałów.

Ekonomiści stawiają jednak pytanie: czy zjawisko regularnego falowania aktywności gospodarczej ma miejsce w odstępach większych niż rok?

Ciekawą hipotezę sformułował w XIX wieku brytyjski ekonomista William S. Jevons (1835–1882). Twierdził on, iż takie regularne zmiany w gospodarce istnieją oraz że są one związane z plamami na słońcu. Aktywność słońca (siła promieniowania) nie jest stała. Plamy na słońcu są widocznym przejawem zmian aktywności. Skutkuje to występowaniem nieurodzajów w rolnictwie. Te periodyczne zmiany produkcji rolnej powodują zmiany także w rytmie produkcji przemysłowej. Cykl aktywności słonecznej trwa 11 lat. Również co 10–11 lat gospodarka przeżywa załamanie aktywności. Teoria Jevonsa przestała być traktowana poważnie, gdy zmiany aktywności skróciły się najpierw do 8, a potem do 4–5 lat. Jej znaczenie malało również z tego powodu, że stopniowo zmniejszał się udział rolnictwa w gospodarce narodowej.

Ekonomiści zajmowali się jednak nadal szukaniem odpowiedzi na pytania: jakie są regularności w zmianach aktywności gospodarczej i jakie są ich przyczyny. Czy można mówić o cyklu gospodarczym (koniunkturalnym)?

Szczególne zasługi w rozwoju teorii cyklu koniunkturalnego położyli: Paul S. Samuelson (Amerykanin, ur. 1915, laureat Nagrody Nobla w 1970), John R. Hicks (Brytyjczyk 1904–1989), William Phillips (1914–1975) i Michał Kalecki (Polak, 1899–1970).

Istota koniunktury i cyklu koniunkturalnego

Koniunktura gospodarcza charakteryzuje sytuację ekonomiczną danej gospodarki. **Potocznie koniunktura jest synonimem stanu gospodarki.** Zła koniunktura oznacza zmniejszenie produkcji, trudności ze sprzedażą, spadek cen. Dobra koniunktura pobudza wzrost gospodarczy i wymianę rynkową.

Wzrost gospodarczy nie jest procesem, który przebiega równomiernie i bez zakłóceń.

W długim okresie produkcja i dochody podmiotów gospodarujących rosną (trend rosnący w gospodarce), ale wzrostowi towarzyszą okresowe, powtarzające się wahania (w górę lub w dół).

Następujące po sobie okresowe, w miarę regularne, wzrosty i spadki aktywności gospodarczej nazywane są cyklem koniunkturalnym. Wahaniom podlegają

podstawowe wielkości gospodarcze, takie jak: produkcja, zatrudnienie, inwestycje i ceny. Mniej lub bardziej regularne wahania obserwuje się w gospodarce rynkowej od 1825 roku.

W tym właśnie roku wystąpił kryzys w Anglii. W miarę postępów uprzemysłowienia cykle koniunkturalne obejmowały swym zasięgiem coraz większą liczbę krajów.

Kryzys lat 1929–33 okazał się najcięższym kryzysem: np. w Stanach Zjednoczonych i Niemczech produkcja spadła o ponad 40%. Sytuacja spowodowana wielkim kryzysem, o którym uczyłeś się na lekcjach historii, zachwiała przekonanie części ekonomistów o skuteczności gospodarki wolnorynkowej (wolnej od ingerencji państwa) i przygotowała grunt dla interwencjonizmu państwowego. Interwencja państwa nie zapobiegła jednak całkowicie kryzysom. W okresie po II wojnie światowej nadal występują wahania cykliczne, jednak w zmienionej postaci.

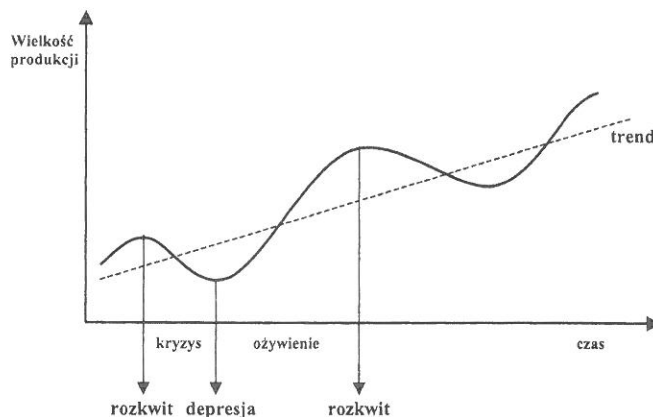
W podrozdziale 28.2. scharakteryzujemy przebieg cyklu w gospodarce wolnorynkowej, czyli tzw. klasyczny cykl koniunkturalny. Natomiast w podrozdziale 28.3. omówimy przebieg cyklu występującego w gospodarce mieszanej, w której, jak już wiesz, państwo odgrywa ważną rolę.

28.2. FAZY KLASYCZNEGO CYKLU KONIUNKTURALNEGO

Niektórzy ekonomiści wyróżnili cztery fazy cyklu koniunkturalnego w gospodarce wolnorynkowej: rozkwitu (boomu), kryzysu, depresji (zastoju) i ożywienia (patrz rys.28.1).

Istnieją jednak również koncepcje podziału cyklu na trzy fazy.

Graficzna ilustracja przebiegu cyklu pomoże scharakteryzować jego fazy.

Rys.28.1. Klasyczny cykl koniunkturalny

Charakterystykę rozpoczniemy od fazy rozkwitu (boomu).

Boom gospodarczy

Sam wierzchołek cyklu koniunkturalnego to właśnie boom. Wtedy większość przedsiębiorstw produkuje na poziomie swoich najwyższych możliwości, a osoby poszukujące pracy nie mają problemu z jej znalezieniem. Gospodarstwa domowe osiągają wysokie dochody. Wydatki inwestycyjne i konsumpcyjne są więc bardzo duże. To sprawia, że ceny rosną szybciej niż zwykle. To wszystko przygotowuje jednak grunt do wystąpienia kryzysu gospodarczego.

Kryzys gospodarczy

Dlaczego początki kryzysu tkwią w fazie rozkwitu?

Rosnące zyski zachęcają przedsiębiorstwa do rozszerzania produkcji i inwestycji. Dostarczenie produkcji z nowych inwestycji następuje jednak dopiero po pewnym czasie (niezbędnym do wybudowania inwestycji) i często powiększa rosnącą już **nadprodukcję towarów. Rosną też koszty produkcji** na skutek zwiększania się płac, spłaty kredytów inwestycyjnych i uruchomienia dodatkowych mocy produkcyjnych (zakupu kapitału rzeczowego i technologii, co kosztuje).

Co oznacza kryzys i jakie są jego następstwa? Kryzys oznacza załamanie koniunktury. Pojawia się nadwyżka podaży towarów w stosunku do efektywnego popytu, czyli **nadprodukcja. Narastają zapasy niesprzedanych towarów najpierw w detalu, następnie w hurcie i w samej produkcji.** W takiej sytuacji spadają ceny towarów. Zyski przedsiębiorstw zmniejszają się, więc producenci ograniczają produkcję. Bankrutują przedsiębiorstwa słabe ekonomicznie. Wielu pracowników zostaje zwolnionych. Pojawia się bardzo wysokie bezrobocie i zwiększa się sfera ubóstwa. Zwolnieni pracownicy, którzy są również konsumentami, zaczynają zmniejszać swoje wydatki. Kryzys dotyka również rynku kapitałowego, spadają ceny papierów wartościowych.

Ograniczanie produkcji trwa do momentu wyczerpania zapasów i dostosowania jej rozmiarów do aktualnego popytu. Gospodarka wchodzi w fazę depresji.

Faza depresji (zastoju)

Faza depresji charakteryzuje się niskim poziomem produkcji, obrotu towarowego i zysków, ale nie wykazują one tendencji do dalszego spadku. **Depresja oznacza więc stabilizację na najniższym poziomie.** Bezrobocie przestaje rosnąć, ale stabilizuje się na wysokim poziomie. **Depresję określa się często jako „dno” cyklu koniunkturalnego.**

Po pewnym czasie pojawia się perspektywa poprawy. Przedsiębiorstwa, aby przetrwać obniżyły bowiem koszty produkcji (na skutek zmniejszenia produkcji i zatrudnienia), wyczerpują się zapasy towarów, a banki dysponują nadmiarem środków pieniężnych i chętnie udzielają niskoprocentowanych kredytów. Gospodarka ożywia się.

Faza ożywienia

Ożywienie gospodarcze charakteryzuje się wzrostem produkcji. Rośnie popyt na dobra inwestycyjne – na początku ze strony przedsiębiorstw, które wyszły obronną ręką z kryzysu. Zwiększa się poziom zatrudnienia, a tym samym dochody gospodarstw domowych i ich popyt na dobra konsumpcyjne. Rosną zyski.

Gospodarka wchodzi w kolejną fazę rozkwitu, w czasie której wzrost produkcji i zyski przekraczają poziom sprzed kryzysu. **Narastają jednak przesłanki do pojawienia się kolejnego kryzysu. Cykl się powtarza.**

Jak zapewne już zauważyłeś, między poszczególnymi fazami cyklu zachodzi związek przyczynowo-skutkowy, co oznacza, że mechanizmy i procesy zachodzące w jednej fazie warunkują zjawiska występujące w następnej fazie.